

Література

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. — К. : Ленвіт, 2003. — 237 с.
2. Ключко В. І., Прадівляний М. Г. Формування професійно спрямованої іншомовної компетентності фахівців технічних та економічних спеціальностей засобами сучасних інформаційних технологій: монографія / Рец. Л. В. Барановська, Н. Є. Мойсеюк. — ВНТУ Вінниця, 2009. — 174 с.
3. Клычникова З. И. Психологические особенности обучения чтению на иностранном языке. — М., 1983. — 167 с.

О. О. Бесклетна, НТУ України
«Київський політехнічний інститут»

СКЛАДОВІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У сучасному світі підготовка перекладачів виходить далеко за межі мовних проблем. Мова виступає лише засобом вираження думки і обумовлена різними історичними, соціальними, культурологічними, психологічними та іншими факторами.

При підготовці студентів до майбутньої професійної діяльності в якості перекладачів, викладач мусить навчити аудиторію виконувати правильні переклади, ознайомити з послідовністю дій перекладача, з необхідними для цього знаннями, вміннями та навичками. Викладач має підготувати студентів до професійного життя, навчивши їх методиці перекладу, ознайомити з професійними проблемами, що виникають у процесі роботи, із зовнішніми ресурсами, які перекладач може використовувати в своїй діяльності.

Міждисциплінарний підхід з моделювання діяльності перекладача ввів у перекладознавство нові категорії, такі як компетенція, дискурс та ін. Однак слід наголосити, що в сучасних працях

з психології, соціології, методики навчання поняття «компетентність» і «компетенція» мають різні значення. Компетенція — це ресурси, що виступають у якості основи для прийняття ефективних рішень, і визначають рівень компетентності, а термін «професійна компетентність» визначає професіоналізм перекладача, який складається з умінь відбирати, комбінувати і мобілізувати компетенції, які є в його розпорядженні [1, с. 17]. Тільки вміння при виконанні професійних задач відбирати і використовувати внутрішні ресурси (компетенції) будуть свідчити про професійну компетентність перекладача.

При визначенні перекладацької компетентності основою є комунікативна компетенція. Даючи визначення процесу перекладу, дослідники називають його «міжмовною і міжкультурною комунікацією», «міжмовною комунікацією», «інтерлінгвокультурною комунікацією», або «медіацією» (Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання), оскільки в процесі своєї діяльності перекладач виступає посередником між відправником тексту і реципієнтом, котрі використовують різні мови, мають різні соціокультурні, фонові, предметні знання тощо. Оскільки перекладач виступає зв'язуючою ланкою в процесі двомовного спілкування, то основа професійної компетентності перекладача буде складати саме комунікативна компетенція.

Комунікативна мовленнєва компетенція студента реалізується у виконанні різних видів мовленнєвої діяльності, а саме: сприйманні, продукції, медіації. Кожен з цих типів діяльності може бути пов'язаний з текстами в усній чи письмовій формах, або в тій та в іншій.

У Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти зазначено, що медіативні види усної та писемної мовленнєвої діяльності робить можливим спілкування між особами в разі неможливості з будь-яких причин спілкуватись один з одним безпосередньо. Усний або письмовий переклад, парафраз, передача змісту або запис надають третій стороні можливість формулювання вихідного тексту, до якого ця третя сторона не має прямого доступу.

Медіативні види мовленнєвої діяльності — опрацювання, переробка існуючого тексту займають важливе місце у нормальному лінгвістичному функціонуванні суспільства [4, с. 14].

З метою виконання комунікативних завдань користувачі повинні брати участь у комунікативних мовленнєвих видах діяльності та оперувати комунікативними стратегіями.

Прогрес у вивченні мови виявляється з більшою очевидністю у здатності студента виконувати безпосередньо мовленнєву діяльність та оперувати комунікативними стратегіями.

Аналізуючи власне перекладацькі знання і вміння, дослідники перекладу виділяють так звану «предметну» складову професійної компетентності перекладача, тобто загальнонаукові та вузькоспеціальні знання, які є необхідними для розуміння і перекладу науково-технічних текстів.

Підготовка перекладача в даній сфері означає, що цю складову предметної компетенції необхідно формувати під час навчання.

Крім предметної складової дослідники виділяють власне перекладацькі знання і вміння, які можна згрупувати і аналізувати в межах спеціальної перекладацької компетенції. Вона включає наступні складові:

- «базову» — знання про переклад, про основні поняття перекладознавства, про переклад, як професійну діяльність і т. п.;

- «дискурсивну» або «текстоутворюючу», тобто знання законів створення дискурсу (в нашому випадку — спеціального дискурсу) та його жанрових різновидностей в іноземній і рідній мовах;

- «технологічну» або «методологічну», тобто специфічні знання і вміння, необхідні для виконання даного виду професійної діяльності.

Такий склад професійної компетентності перекладача науково-технічних текстів буде неповним без таких важливих двох складових, як «соціокультурна» і «стратегічна» компетенції. Перекладач виступає зв'язуючою ланкою не просто між двома комунікантами і текстами, а між представниками двох різних культур, соціальних сфер спілкування і двох текстів, які створюються і будуть використані в двох різних соціальних і культурно обумовлених ситуаціях. Перекладач повинен знати не тільки соціолінгвістичні особливості тексту оригінала (соціолінгвістична складова), але і традиції, норми спілкування в соціальній науково-технічній сфері в Україні і в країні мови, яку вивчаємо, які мають свою специфіку і також впливають на створення науково-технічного тексту. На основі сумарних знань (тематичних, соціокультурних, дискурсивних і т. д.) перекладач повинен створити стратегію перекладу, тобто визначити параметри, які допоможуть йому вибрати оптимальні шляхи перекладу.

У Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти надане наступне формулювання: «стратегії — це мовленнєві засоби,

які користувач мовою застосовує для мобілізації та балансу своїх ресурсів, активізації вмінь та навичок, для того, щоб задовольнити комунікативні потреби у певному контексті та успішно виконати поставлене завдання у найбільш зрозумілий або у найбільш економний можливий спосіб залежно від його/її конкретної мети» [4, с. 57].

Діяльність перекладача науково-технічних текстів визначається нормами професійного спілкування серед перекладачів. Це означає, що перекладач повинен володіти відповідною професійною діяльністю, знати перекладацькі норми, які визначають вибір стратегії перекладу, бути соціально відповідальним за результати своєї праці.

Аналіз професійної компетентності перекладача науково-технічних текстів був би неповним без особистісної складової, яка відбиває професійно важливі для виконання даної діяльності властивості особистості перекладача.

Вищевикладене дозволяє виділити такі компоненти професійної компетентності перекладача в сфері професійної комунікації:

- комунікативна компетенція (лінгвістична, прагматична, соціолінгвістична складові);
- спеціальна компетенція (базова, предметна, дискурсивна, соціокультурна, стратегічна, технологічна складові);
- соціальна компетенція;
- особистісна компетенція [3, с. 28].

Комунікативна складова є основою при визначенні перекладацької компетентності. Взявши за основу визначення комунікативної компетенції М. Н. Вятютнева, комунікативну складову перекладацької компетентності можна визначити як здібності, знання і вміння розуміти текст оригіналу, а також створювати на мові перекладу в усній або письмовій формі (у відповідності з соціальними і культурними нормами суспільства) програми мовленнєвої поведінки у вигляді висловлювань і дискурсів [2, с. 86]. Це визначення найбільш повно відбиває необхідність використовувати наявні знання і вміння як на етапі розуміння тексту оригіналу, так і на етапі породження тексту перекладу. У складі комунікативної компетенції перекладача передбачається формувати лінгвістичну, прагматичну і соціолінгвістичну складові. Такий склад комунікативної компетенції визначений дослідниками Ради Європи [4, с. 35].

Лінгвістичну компетенцію дослідники визначають як знання і здібності використовувати мовні засоби для побудови правильно сформованих висловлювань, що несуть певний зміст.

У діяльності перекладача лінгвістична компетенція набуває ряд специфічних рис. Ця складова проявляється в двох мовах — іноземній і українській. При підготовці перекладачів постає задача навчити перекладати як з іноземної на рідну мову, так і навпаки.

Наступна риса лінгвістичної складової перекладацької компетентності визначається тим, що лінгвістичні засоби, які використовуються, завжди задаються автором висловлювання і не залежать від бажання самого перекладача. Тому лінгвістична компетенція перекладача означає не тільки вміння розуміти і будувати необмежену кількість комунікативних одиниць на основі знання одиниць двох мов і правил оперування ними, але і вміння співвідносити засоби цих мов, а також відбирати ті з них, котрі необхідно використовувати у відповідності з комунікативною задумкою автора, і знання методів і форм, котрі забезпечують формування даного вміння. Це означає, що для перекладача вирішальне значення має ступінь володіння іноземною мовою і мовою перекладу, знання відносин еквівалентності між ними, тобто співвідношення мови оригіналу і мови перекладу, відмінностей та ідентичностей на рівнях їх мовних систем, мовних норм, мовленнєвих норм і навіть окремих діалектів.

Дослідники виділяють ряд вимог до лінгвістичної компетенції і основними серед них слід відзначити такі, як володіння даною компетенцією у порівняльному плані, тобто знання і розуміння співвідношення мови оригіналу і мови перекладу, тожностей і розбіжностей на рівнях їх мовних систем, мовних і мовленнєвих норм, знання специфіки науково-технічної термінології англійської і української мов, вміння оперувати відібраним мінімумом у відповідності з граматичною і синтаксичною структурами, знання засобів термінотворення, володіння у порівняльному плані загальнонауковою і вузькоспеціальною лексикою, вміння знаходити в українській мові еквіваленти термінам іноземної мови або створювати нові терміни, використовуючи довідкову літературу, вміння самостійно поповнювати свої мовні знання. Відповідальність за необхідність і правильність створення таких термінів примушує перекладача звертатись у різні державні і професійні організації, залучати до своєї роботи спеціалістів, використовувати різну довідкову літературу, термінологічні бази даних, відповідну документацію тощо. Результати такої роботи, як правило, фіксуються в термінологічній картотеці, котра створюється перекладачем у процесі його професійної діяльності.

Серед вимог до лінгвістичної складової професійної компетенції перекладача дослідники підкреслюють також здатність розширювати і поповнювати свої мовні знання, особливо в зіставному плані [5, с. 31].

Прагматична компетенція передбачає використання мовних засобів у певних функціональних цілях (реалізація комунікативних функцій, породження мовних актів) та у відповідності до схеми взаємодії. Згідно із загальноєвропейськими компетенціями володіння іноземною мовою особливий вплив на формування прагматичної компетенції має соціальна взаємодія і культурне середовище. Для перекладача важливими є як форма висловлювань, так і їхня суть. Але щоб зрозуміти і перекласти текст, перекладач має з'ясувати мотив і мету автора вислову, тобто комунікативну інтенцію автора, які засоби використовувати для досягнення поставленої мети, а потім визначити ступінь адаптації тексту, для того, щоб його інтенція була адекватно зрозуміла отримувачем тексту перекладу.

Для адекватного перекладу тексту оригінала перекладачу необхідно знати ступінь інформованості отримувачей про конкретну предметну галузь, а також попередню історію даного питання. Ці фактори важливі тому, що від ступеня інформованості отримувача буде залежати вибір стратегії перекладу. Якщо отримувачем вузькоспеціального тексту є людина, яка володіє загальнонауковими знаннями, то в тексті перекладу спеціальні терміни потребують відповідного роз'яснення.

Таким чином, прагматична компетенція перекладача науково-технічних текстів передбачає:

- вміння знаходити інформацію про відправника тексту оригіналу із тексту висловлювання і ситуації перекладу;

- знання лінгвістичних і структурних особливостей науково-технічного тексту, які дозволяють визначити комунікативні наміри (інтенції) автора висловлювання;

- вміння співвідносити об'єм знань й уявлень у відправника та отримувача інформації;

- знання мети отримувача тексту перекладу;

- вміння враховувати психічний стан, цілі та інтереси отримувача тексту перекладу при виборі стратегії та перекладі тексту;

- вміння передати в тексті перекладу комунікативний намір автора з урахуванням ситуації перекладу і характеристик отримувача;

- вміння визначити ступінь адаптації тексту для того, щоб інтенція автора була адекватно зрозуміла передбачуваним отримувачем тексту перекладу [3, с. 33].

Прагматична компетенція перекладача тісно пов'язана з соціокультурною комунікацією, оскільки автори висловлювання для досягнення необхідної мети спілкування використовують певні лінгвістичні засоби, які обумовлені соціокультурним та історичним контекстом.

Соціолінгвістична компетенція, котру дослідники визначають як знання і вміння потрібні для ефективного використання мови у соціальному контексті (Загальноєвропейські компетенції володіння іноземною мовою), є важливою складовою професійної компетентності перекладача текстів науково-технічної літератури. Її можна визначити як знання соціолінгвістичних особливостей спілкування представників професійної науково-технічної сфери в країні, мову якої вивчають, знання специфіки презентації наукової і технічної інформації в спеціальному іншомовному дискурсі; вміння аналізувати соціолінгвістичну специфіку іншомовного і українського спеціального дискурсу з метою її передачі на мові перекладу; вміння розуміти і передавати лексику з національно-культурним компонентом, безеквівалентну і фонову лексику — з урахуванням соціокультурних знань отримувача мови перекладу.

Аналіз комунікативної складової професійної компетентності перекладача науково-технічних текстів показав, що вона має ряд особливостей, які відрізняють її від звичайної комунікативної компетенції.

Література

1. Алмазова Н. И. Когнитивные аспекты формирования межкультурной компетентности при обучении иностранному языку в неязыковом вузе. Автореф. ...дис. докт. пед. наук. — СПб., 2003. — 47 с.
2. Вятютнев М. Н. Традиции и новации в современной методике преподавания русского языка // Научные традиции и новые направления в преподавании русского языка и литературы: Сб.: Доклады Советской делегации на VI конгрессе МАПРЯЛ. — М.: Русский язык, 1986. — С. 78—89.
3. Гавриленко Н. Н. Теория и методика обучения переводу в сфере профессиональной коммуникации. — М., 2009. — 178 с.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання докт.пед.наук, проф.. Ніколаєва С. Ю. — К.: Ленвіт, 2003. — 131 с.
5. Комиссаров В. Н. Теоретические основы методики обучения переводу. — М.: РЕМА, 1997. — 110 с.